

Az Orbán-rendszer hamarabb véget ér, mint gondolják

Beszélgetés Csaba Lászlóval

INTERJÚ - LXIII. évfolyam, 2. szám, 2019. január 11.

Több ezermilliárdnyi euró ömlene Magyarországra, ha a kormány nem a „migránsozással” foglalkozna, hanem az európai pénzpiac hazai hálózatának kiépítésén fáradozna. Érdekeinket ugyanis nem a Brüsszel ellen folytatott háborúskodás szolgálja, hanem az, ha részesei lennénk az európai tőkepiac és bankunió létrehozásának, ami végre komoly esélyt teremtene a gyors felzárkózásra - állítja Csaba László, a CEU és a Corvinus Egyetem professzora. A közgazdász legújabb könyvében (*Gazdaság - válság - világ*) arra keresi a választ, hogy az elmúlt években a rendszerváltoztató országok közül egyesek miért tudtak, mások viszont - köztük Magyarország - miért képtelenek felzárkózni a Nyugathoz, s miért maradunk el a szomszédos országoktól is. Csaba László, az Orbán-kormány egykori tanácsadója először lapunknak nyilatkozik korábbi szerepéről. Mint mondja: „hinni akartuk, hogy csak jobb lehet, miközben már rosszabb volt.”

- A Törpéknek ajánlja megjelent könyvét, de kik a Törpék, professor úr?

- A következő nemzedék, benne a két unokám, akik ma három- és négyévesek. Az ő bőrükre megy az a sok kihagyott lehetőség, a képtelen politikai játék, a sok irracionális gazdasági fordulat, amelyet a rendszerváltás óta hatalomra került politikai elit elkövetett az ország ellen.

- Tehát nem azoknak a Törpéknek íródott a tanulmány, akik mára teljhatalmat szereztek, s hadat üzennek a fél világnak?

- Nem, de a könyvet ettől bárki elolvashatja. Az tudható, hogy rövid ideig gazdasági szakértője lehettem az Orbán-kormánynak, amit fontosnak tartottam, akkor személyesen mondtam el. Ma már inkább a következő generációnak segítek felismerni a hibákat. Feltéve, ha őket érdekli majd.

- A könyv ajánlójában elég baljósan jelzi, hogy azt fogja elemezni, miként jutottunk ide. Ön szerint hol tart az ország?

- A fejlett országokat nem értük utol, de előrébb tartunk, mint Ukrajna vagy Azerbajdzsán, Örményország vagy Grúzia, és fejlettebbek vagyunk, mint Montenegró, Macedónia, valamint Szíria. Tehát élnek emberek nálunk sokkal rosszabb körülmények között is. De leginkább Ukrajna példája intő, mert röviddel utánunk vált függetlenné, és másfél évtized jutott volna a felzárkózás megkezdésére. De a politikai osztály alapvető kérdésekben sem jutott egyezsége, elszabotálták az európai intézményrendszer kiépítését, s mára szinte kilátástalan helyzetbe lavírozták magukat. Vagyis, aki kimarad az európai fejlődési folyamatból, az

könnyen véglegesen lemarad. Ezt nekünk is tudni kell!

Viszont van példa a felzárkózásra, hisz a felbomló szovjet birodalom perifériájáról indult észtek nemcsak az eurót vezették be idejében, hanem valódi nemzeti konszenzusra törekedve megalapozták a korszerű, informatikai rendszerre épülő társadalmat is. De jóval előbbre jutott nálunk Lengyelország is, pedig az idősebbek még emlékeznek a '80-as években a Keleti pályaudvaron törülközővel vagy piperecikkel seftelőkre, sőt, magam is láttam a kigyózó sorokat az üres varsói üzletek előtt. Ma viszont már egyértelmű, hogy előttünk vannak. Az egy főre eső jövedelem egy évtizede magasabb. De említhetném a szlovákok lendületes fejlődését is, akik bebizonyították, hogy prágai gyámkodás nélkül is boldogulnak. A gazdasági teljesítményük legtöbb mutatója előrébb tart, beleértve az euró bevezetését is, az egy főre jutó jövedelemben is jobbak. Folytathatnám a sort a románokkal, akik rövidesen szintén megelőzhetik a magyar gazdaság tempóját. Mi fejlődünk ugyan, de előre csak lassan jutunk, mások viszont megragadták az uniós csatlakozás adta lehetőségeket.

- Mi is ezt akartuk, a rendszerváltás idején elsősorban Ausztriát szerettük volna utolérni. Az uniós támogatások révén a magyar gazdaság a Marshall-segély sokszorosát költhette el, eközben az osztrákok a háború után a töredékéből jól működő gazdaságot s jólétet teremtettek. Miért nem tudtuk megragadni a történelmi lehetőséget?

- Sajnos nálunk nem alakult ki az értékrend, ami kedvezne a távlatos gondolkodásnak. Holott régi igazság, hogy nyersanyag híján csak a tudás, a kreativitás lehetne a tartós felzárkózás alapja. Ezt igazolja Szingapúr, Izrael, Írország példája is, ezek az államok a perifériáról kerültek a világ élvonalába. Követendő példa tehát lenne, de nálunk a döntések java része rövid távú érdekek alapján születik. Látjuk, még az uniós pénzeket is a napi politikai haszon reményében költik el, ezért nem is hasznosulnak igazán. Értékrendünk nem becsüli a tudást és a teljesítményt. Az Akadémia elleni kormányzati fellépés pontosan ezt tükrözi. A jelek szerint a jövő sem lesz jobb.

- Azért a jegybank elnöke, Matolcsy György még nem adta fel, mostanában azt jósolta, hogy tíz-tizenkét év múlva tényleg utolérjük Ausztriát. Volt valaha erre reális esély?

- A várt magyar csoda elmaradt, a lemaradást már mindenki érzi az élet összes területén. Nemrég konferenciára utaztam Bécsbe, a magyar vasút büszkesége, a gyors, pontos és kényelmes Railjet repített át Budapestről. Meglepetésemre a bécsi déli pályaudvaron tíz vonatból kilenc Railjet volt, vagyis az osztrákok többsége már rég ezzel a járművel közlekedik. Tudom, Ausztria 150 éve is előttünk járt, de 30 éve a mi déli pályaudvarunk még összemérhető volt a bécsivel. Ugyanez a helyzet a magyar iskolákkal, kórházakkal, lassan minden család érzékeli, hogy az ország kórházai életveszélyesek, de a politika kormányzatokon átívelően hagyja szétrohadni az egészségügyet. De baj van az államigazgatással és az igazságszolgáltatással is. Persze, nekünk is vannak sikereink, de a mai gazdaságban nincs benne a fejlett európai országokhoz történő gyors felzárkózás esélye. Nyilván nem véletlenül jár a nemzet bankára, Matolcsy György is Bécsbe bevásárolni.

- Viszont a kiváló Railjettel ön is utazhat Bécsbe, hogy az odaköltöző CEU professzoraként megtartsa előadásait.

- Az egyetem távozása is csak az ország lemaradását konzerválja. De azért reménykedem, hogy az ország vezetése még észhez tér, hisz az állam anyagilag is sokat profitált az egyetemből. Emellett a CEU versenyre serkenti a magyar felsőoktatást. Áttételesen ez is a felzárkózást segíthetné.

- A hatalom szerint erre nincs szükség, a kormánypropaganda ugyanis elemi erővel harsogja a kedvező gazdasági adatokat. Ráadásul szakértők is elismerik, hogy ezek valódiak. Ön mivel elégedetlen?

- Közel sem tartunk ott, ahol tarthatnánk. Ne felejtse el, három évtizeddel a kiegyezés után már működött a földalatti vasút, ami ma is a legbiztosabb közlekedési eszköz Budapesten, de elkészült már az Andrássy út is, s hatalmas lendületet vett a magyar ipar. Hasonló léptékű fejlődés a rendszerváltozás óta nincs. Van viszont korrupció, amivel az a legnagyobb baj, hogy ha az országban teljesítményellenes szabályrendszer állandósul, akkor a társadalomban megerősödik az a korábban is meglévő meggyőződés, hogy csak tisztességtelen módon lehet boldogulni. A világban viszont a gazdagodáshoz szükség van teljesítményre. Nálunk a kimagasló teljesítmény létre sem jön, vagy elszivárog, szétfolyik. Ezért nem tudunk mi felzárkózni.

- Vagyis a perifériáról a perifériára jutottunk az elmúlt harminc évben?

- A rendszerváltáskor legalább a szomszédokat megelőztük. A kormányzati sikerpropagandával az a baj, hogy szinte minden számon lehet vitatkozni, és hogy a kedvező adatok legfeljebb egy-két negyedévre érvényesek. A rövid távú sikereket próbálják a hosszú távú tervekbe előrevetíteni. Ez súlyos hiba, ezért az egyetemen buktatunk, mert azt soha nem tudjuk, hogy mit hoz a jövő. Továbbá a mai 3,5-4 százalékos növekedés mellett 13 százalékos bérnövekedést évtizedekig fenntartani lehetetlen. Aki valaha csak egy betéti társaságot is működtetett, pontosan tudja, hogy a bevételnek a többszörösét nem lehet fizetésként kivenni. Persze, kell bért emelni, hogy a versenyelőnyt ne csak az olcsó munkaerő jelentse, de tartósan biztosan nem. Ez ugyanis fokozza a várakozásokat, ami után könnyen jöhet a kiábrándulás, elég csak a taxisblokádra gondolni.

- Úgy gondolja, hogy az ország fejlődését a lassan kialakuló diktatórikus rendszer direkt lassítja?

- Egészen biztos. Az Európai Unióhoz való csatlakozás nagy lökést adott az országnak, mert a politika létrehozott egy sor olyan intézményt – a versenyhivataltól a bankfelügyeleten át a környezetvédelemig –, amit magunktól aligha tettünk volna meg. A magyar politikának semmi gondolata nincs az uniós együttműködés javítására, viszont száz ötlete van mások javaslatainak az elszabotálására.

- Egyelőre nem csatlakoztunk az Európai Ügyészséghez sem, viszont az igazságügy-miniszter irányíthatja majd a közigazgatási bíróságot. Ez kockázat a gazdaság számára is?

- Úgy gondolom, hogy az a politikai stílus, ami meghonosodni látszik, a fejlődésre nézve rendkívüli veszélyeket rejt, ugyanis a világ működő fele nem így szuperál. Sokan beszélnek a populizmus terjedéséről, ami valóban veszély, de azt nem hiszem el, hogy egy populista korszak hajnalán állunk. A világ működő része ugyanis működő piacgazdaságot szeretne, és nem parancsuralomra épülő vezérdemokráciát. Vannak, akik próbálkoznak ezzel, de ezek nem sikeresek. Amikor még Argentínában demokrácia volt, akkor a leggazdagabb dél-amerikai országok egyike volt, de diktatúra következményeként a földrész legszegényebb állama lett; a kormányfő által felkeresett Brazília is a szétesés felé tántorog, de veszélyben van Törökország is, a puccs után a líra elég sokat veszített az értékéből.

- A magyar kormány viszont rokonszenvezik a brazil és a török diktátorral, egyáltalán a keleti diktatúrákkal.

- Ami szomorú, mert a látszat ellenére nem erre halad a világ. Nyilván lehet a kommunista Kínát is példának tekinteni, ha nem hasonlítjuk a liberális Hongkonghoz, melynek egy főre jutó GDP-je ötszöröse, mint a kínai. Az események félreértelmezésének tartom a tekintélyelvű vezetés hatékonyságát. A negyedik ipari forradalom előtt állunk, a tudásalapú társadalmak kora jön, amikor nem nagyszámú tanulatlan segédmunkásra lesz szükség, hanem képzett vagy átképezhető, egymással együttműködni képes, nagy tudású emberekre.

- Olyan típusú tudásra gondol, mint Mészáros Lőrincé? Ő pár év alatt képes volt vagyonával megelőzni Csányi Sándort, aki évtizedek alatt vált milliárdossá.

- Nem rá gondoltam, hiszen az ő vagyonának alapja az úgynevezett járadék, hisz elsősorban a politikai kapcsolatait fordítja le gazdasági eredményre. Már csak azért sem lehetünk lenyűgözve a Mészáros-birodalom szárnyalásától, mert nem találunk olyan országot, ahol ugyanezt a sikert meg lehet ismételni, hiányzik a gazdagodás receptje. Azt látjuk, hogy Kínában nagy szerepe van az uralkodó pártnak s ezen keresztül a járadék lefölözésének, de ott ahhoz kell valami különös teljesítmény is. Mészáros Lőrinc története óvakodással kell hogy eltöltsön mindenkit, mert nem tudhatjuk - ő sem -, meddig mehet ez így.

- Viszont egy ország fejlődését mindig a belső viszonyok döntik el, s nem a globális folyamatok. Ez alapján mik a kilátások?

- A magyar kormány belpolitikai megfontolásból ma is tüzet okád a migráció ellen, miközben az Európai Unióban már rég nem ez a fő téma. Sokkal izgalmasabb a tőkepiac és a bankunió szabályozása, ugyanis ennek révén rendkívüli mennyiségű pénz mozdulhatna meg, s hozzáférhető lenne a magyarországi fejlesztések számára is. Vagyis az unió országaiban felhalmozódó megtakarításból olcsón és biztonságosan

több ezermilliárdnyi euróhoz juthatnánk. Ebből a kezdeményezésből is ki lehet maradni – nem fogja senki ránk erőltetni –, de nagy összegekről maradunk le. Ha mielőbb nem leszünk részesei az euróövezetnek, s a jövőben is kimaradunk a bank- és tőkepiaci unióból, akkor bennünket egy pénzügyi válság – ami biztosan lesz – esetén nem óv meg az intézményi védőháló.

Keménykedhetünk is, hogy nekünk nem kell az európai biztonsági háló, hisz a cirkuszban is megcsinálják a halálugrást enélkül is, de van abban némi kockázat, ha az artista arccal zuhan a betonra. Ilyen rizikót egy ország vezetése nem vállalhat. Lehet azt mondani, hogy hazafias cselekedet a szuverenitás megőrzése, csak épp nem bölcs.

- Említette már, hogy a 2010-es Fidesz-győzelem után Orbán Viktor gazdasági tanácsadója volt. Feltételezem, gondolatait megosztotta a kormányfővel, aki nyilvánvalóan elutasította a javaslatait. Ezek után lemondott, vagy nem hívták?

- Az világossá vált 2012 nyarán, hogy az ország túljutott a válsághelyzeten, s a magyar kormány válaszút elé került. Az egyik lehetséges út a szabadságharc folytatása, a nemzeti szuverenitás mindenek fölé emelése volt, továbbá az unortodox irányzat – aminek legfőbb képviselője Matolcsy György. A másik lehetséges irányzat a kisebb kockázattal járó uniós együttműködést szorgalmazta, kiállt az euróövezet mellett, valamint a fegyelmezett – ha tetszik, ortodox – gazdaságpolitika mellett érvelt. Az utóbbi nézetrendszert támogattam én is. Világos, hogy 2012-ben olyan fordulat ment végbe, amit nem hirdettek meg, s arról a nyilvánosságban sem beszélt senki.

A végleges döntés előtt többen óvatosságra intették a kormányfőt, például Járai Zsigmond, Bod Péter Ákos, Chikán Attila, Martonyi János és Navracsics Tibor is. A felsoroltak közül apránként mindenki kiszorult a döntéshozók köréből, s jómagam is megszűntem tanácsadó lenni. Orbán Viktor ugyanis a szívéhez közelebb álló szabadságharcos utat választotta. Úgy érzem azonban, hogy az általunk javasolt stratégiával gyorsabban zárkozhatnánk fel az európai országokhoz, a harcoss unióellenes politika pedig csak a lemaradásunkat növeli. Amikor a miniszterelnököt a jövőről kérdeztük, akkor rendre az volt a válasz, hogy egyelőre a következő negyedév túlélésével foglalkozik.

- Az említett időben keményen megfogalmazta saját kritikáját?

- Nehéz elmagyaráznom magamnak is, hogy nem szúrták ki a szememet a hibák. Igen, akartunk hinni abban, hogy csak jobb lehet, miközben már rosszabb volt.

- A rezsimmel kialakult kapcsolata ma már ott tart, hogy a közelmúltban több, kritikusan gondolkodó társával együtt különös listára tette a jobb napokat látott, de az időközben Schmidt Mária tulajdonába került *Figyelő*. Meglepte a dolog?

- Jót mulattam, amikor listára tettem mint Soros zsoldosainak egyikét. Reagálni erre már méltatlan.

- Ön gazdasági jelentőséget tulajdonít az értékek érvényesülésének, illetve a közbeszédnek. Komolyan gondolja ezt? Hisz ennek színtere, a magyar sajtó jó része ma már a kormány kezén van, sőt, nemrég több száz szerkesztőség médiaholdingot hozott létre. Ezzel nem pecsételődött meg az ország sorsa?

- Nem hiszem. Kicsit cinikusan azt is mondhatnám, hogy a mai helyzet inkább mulatságos. Az internet korában médiaholdinggal nem lehet az agyakat tartósan átmosni. Ne felejtse el, hogy a Szovjetunióban is egyetlen szerkesztőség készített minden lapot, de ez nem mentette meg a bukástól a Szovjetuniót, ugyanígy a náci birodalmon sem segített a sajtó központi irányítása, pedig Joseph Goebbels is mindent bevetett.

A demokratikus sajtó leginkább a kormány érdeke lenne, ugyanis fenntartható fejlődés csak azokban az országokban van, ahol az emberek értesülnek a világban zajló eseményekről, s nem a tényekkel ellentétes vélekedéseket sulykolják a fejükbe. A közbeszédnek mindig nagyon nagy szerepe van abban, milyen értéket fogad el egy társadalom. Mi az, amit célként maga elé tűz, s amit még támogatni tud.

- Még a választás előtt azt mondta, hogy sok belső feszültség van az országban, ezért két-három éven belül társadalmi robbanásra számít. A közelmúlt eseményei, az érintettek által rabszolgatörvénynek nevezett jogszabály elleni tüntetés már ennek a jele?

- A látványos utcai elégedetlenség szerintem csupán annak a jelzése, hogy már van a társadalomban olyan mértékű düh, amit többé nem fog vissza a félelem. Éleződni a helyzet akkor fog, ha a kormány megszorításokra kényszerül, mert már nem képes irracionális mértékű, 13 százalékos béremelésre, legfeljebb 4 százalékra, s ugyanennyi lesz az infláció is. Ha milliók várakozása nem teljesül, akkor annak komoly társadalmi következményei lesznek. Azt tehát nem tudom, mikor lesz társadalmi robbanás, de az biztos, hogy lesz, mert ez így nem maradhat!

- Gondolja, hogy valamilyen kataklizmával lesz vége a mai rendszernek?

- Ezt sem lehet tudni. Inkább abban szeretnék hinni, hogy a változásnak lesz rendezett formája. Lehet választási bukás vagy a politikai folyamat következtében belső puccs. Remélem, nem vérontással ér véget a rendszer. Már ma is érezhető egy Fideszen belüli széthúzás, kívülről még úgy látszik, hogy a nagyember, Orbán Viktor uralja a helyzetet, de a jelek szerint van már belső elégedetlenség. Ugye Lázár visszavonulása és kormánykritikus megjegyzései már erre utalnak. De feltételezhetően Szijjártó, Rogán és Navracsics is tudja, hogy nem a jelenlegi pozíciójából megy majd nyugdíjba. Az még nem világos, hogy ki lesz a Brutus, de a nevezett urak a legveszélyesebbek a kormányfőre. Mindenesetre a társadalomban gyűlnek a feszültségek, már hatalmon belül is érzik, hogy ez így tovább nem folytatható sokáig. Úgyhogy szerintem az Orbán-rendszer sokkal hamarabb véget ér, mint azt a legtöbb elemző gondolja. Csak az a kérdés, hogy utána mi lesz.